

**ХУДОЖНЬО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОКАЛЬНОЇ
СПАДЩИНИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Питання професійної підготовки нової генерації вчителів музики у сучасній музичній освіті стоїть дуже гостро. У час подолання внутрішньої політичної, соціальної та релігійної роз'єднаності народу постає проблема жорстокості та невихованості як дорослих, так і дітей, що є однією з найбільших глобальних, болючих проблем сучасного світу. Саме тому виникає інтерес до явища художньо-виховного потенціалу вокальної спадщини українських композиторів минулого, потреба дослідження даної проблеми має розглядатися як один з можливих засобів духовного виховання учнів на уроках музики та у позаурочний час навчального шкільного процесу.

Актуальність дослідження підтверджується результатами вивчення наукової літератури з культурології, історії, мистецтвознавства, музичної педагогіки. Дана проблематика цікавила таких науковців як: В.В. Белікову, Б. П.Гнедь, А.І. Іваницького, Л.О. Кияновську, Л.М. Кузнецову, О.В. Михайличенко, Г.А. Скрипник, І.В. Фрайт, К.І. Шамаєву, О.Я. Шреєр-Ткаченко та ін.

Мета даної статті полягала у з'ясуванні сутності художньо-виховного потенціалу вокальної спадщини західноукраїнських композиторів (кінця ХІХ – початку ХХ ст.); визначенні характерних ознак національного пісенного доробку композиторів минулого.

Аналіз науково-методичної літератури допоміг з'ясувати наступні вихідні положення. Музично-пісенна спадщина українського народу високохудожня за змістом, глибокоемоційна і різнобічна за засобами виразності, здатна викликати співпереживання, радість, смуток, гнів і

непримиренність. Висока художність і доступність надають українській музиці великого педагогічного значення. Найкращі зразки допомагають виховувати в особистості високі моральні, художньо-естетичні, світоглядні якості, формують музично-педагогічну освіту, розвивають інтерес до самого музичного фольклору, художній смак, фантазію, природні обдарування.

У кінці XIX століття розпочав свою творчу діяльність талановитий композитор, диригент, педагог, громадський діяч та письменник *І. І. Воробкевич (1836-1903)*. Композитор працював у багатьох жанрах (опери, оперети, хори, солоспіви, ансамблі). За основу своєї пісенної лірики митець брав народну пісню. Тематика, мелодичні інтонації, ритміка, форма його творів впливала саме з народних українських пісень. Працюючи довгі роки зі шкільною молоддю, І. Воробкевич дуже добре знав вокальні смаки дітей та юнацтва. «Скарбничка» української музично-методичної літератури з появою пісенників композитора значно поповнилася зокрема, єдиними на той час на Буковині методичними посібниками для вчителів музики, які містили репертуар для класних занять, шкільних вечорів, святкових виступів.

Романси «Соловій-Чародій», «Ти шинкарко моя», збірник пісень у трьох частинах «Співаник для шкіл народних» та інші твори характеризують Воробкевича як автора-імпресіоніста, неокласика, який зображує у своїх творах побут народу, торкається морально-психологічних питань: виховання в учнів пошани до праці, патріотичного ставлення до Батьківщини, оспівує природу та красу рідного краю.

Відмінними ознаками пісенної спадщини композитора були: різноманітна тематика пісень, глибокий патріотизм, опора на народно – пісенну творчість, проста мелодика та гармонічна фактура, не складні розміри й ритми тощо. Саме ці особливі властивості забезпечили пісням Воробкевича велику популярність.

В. Г. Матюк (1852-1912) – композитор, розквіт творчої діяльності якого припадає на другу половину XIX століття, спадкоємець традицій «галицької композиторської школи». В. Матюк – автор відомих солоспівів, у яких спостерігаються характерні риси його мелодики – виразність, наспівність, інтонаційна близькість до народної пісні, зручність для виконання. Перевага лірико-споглядального характеру вокальної музики підкріплюється мелодичною яскравістю, витонченістю нюансів, щирістю почуттів композитора.

Упродовж більш як сторіччя серед гуртків ансамблевого співу залишається популярним його вокальний твір «Крилець сокола дай», у якому передаються інтимні людські почуття та мальовничо зображується мелодійною гармонією краса нашої Батьківщини. Серед багатьох солоспівів В. Матюка вирізняються «Ой плакав я впросонню», «Ти маєш брильянти й перли», «Прощальна пісня» на слова Г. Гейне, «Веснівка» на текст Шашкевича та інші.

Творча спадщина В. Матюка є кроком вперед у розвитку української музики. І хоча у деяких творах відчуваються впливи німецької та італійської оперної музики і за стильовими ознаками вони близькі до вокальної творчості М. Вербицького та І. Лаврівського, його твори досить індивідуальні, оригінальні, творчо переосмислені.

Особливої уваги заслуговує вокальна творчість українського композитора останньої третини XIX сторіччя *А. К. Вахнянина (1841-1908 рр.)*. З появою на музично-культурному обрії А. Вахнянина західноукраїнська музична культура поповнилася ще одним талановитим композитором, музикознавцем, диригентом, письменником, публіцистом, активним громадським та політичним діячем.

А. Вахнянина справедливо вважають автором першої західноукраїнської опери. Національний колорит, багатий мелодизм опери, барвистість, відмінні відчуття музичної драматургії роблять оперу

«Купало» А. Вахнянина «ноюю», цікавою для слухачів не тільки минулого століття, а і для шанувальників нашого часу. Композитор вміло передає широкий спектр почуттів героїв опери. Важливо й те, що композитор у своїй опері намагається передати не тільки правдиві характеристики окремих персонажів, а ще й робить спробу узагальнити образ усього українського народу, що досягається включенням в оперу самобутніх народних сцен (хороводів, купальських ігор тощо).

Ще одним композитором, який репрезентує романтичний художній світогляд, опертий на національні традиції, є *Остан Нижанківський (1863-1919)* – композитор, хоровий диригент, збирач та аранжувальник українських народних пісень, громадський діяч, прихильник та послідовник творчих принципів М. В. Лисенка.

Дуже відомими стали його обробки народних пісень, які композитор збирав у окремі «В'язанки», вибудовані за принципом контрастного зіставлення. Його вокальна спадщина насичена сильними драматичними почуттями, різкими контрастами, яскравою грою барв.

Характерною ознакою вокальної спадщини О. Нижанківського, перш за все, є уміла передача широкого спектру емоційних настроїв (драматичних, трагічних, лірично-ідилічних) за допомогою і мелодичної лінії і фортепіанного супроводу. Аналізуючи вокальну музику Нижанківського, слід підкреслити, що його творчість пронизана не лише романтичними художніми віяннями, а ще й новітніми західноєвропейськими художніми тенденціями – експресіонізмом, імпресіонізмом, неокласицизмом. Такі відомі вокальні «перли» як солоспіви на слова Т. Г. Шевченка «Минули літа молодії», «Вітер в гаю нагинає» та інші, найкращим чином розкривають індивідуальний стиль композитора (народнопісенність, наспівний мелодизм, фортепіанний супровід та інше).

В історії західноукраїнської музики дуже значною постаттю є Філарет Колесса, який вже в тридцяті роки ХХ століття належав до митців-новаторів, що робили у своїй музичній творчості сміливі спроби нетрадиційного трактування фольклору. *Ф. М. Колесса (1871-1947)* - композитор, фольклорист, музикознавець, літературознавець. Сучасний науковець Л. Кияновська вважає: «Його творчість стала наче своєрідним центральним пунктом тріади галицьких композиторів, котрі протягом двадцятого сторіччя відкрили нові шляхи у синтезі народнопісенних засад з сучасною системою музично-виразових засобів: Барвінський-Колесса-Скорик» [1, 20].

Цікавими будуть обробки волинських народних пісень, які він зібрав, записав та видав у збірці «Обрядові пісні» у 1973 р. Це такі обробки, як «Ой ти лучино», «Ой травко, муравко», «Кругом женчики, кругом» та інші, що розкривали багато тем, актуальних і в наш час. Літературний текст цих обробок розповідає про взаємини між закоханими людьми, між дітьми та батьками, передається широка палітра почуттів: кохання, чекання відповідного почуття, туга, скорбота та інші, які виникають у стані закоханості. Саме у цих вокальних мініатюрах композитор намагався відійти від традиційних романтичних тенденцій того часу, натомість підкреслював терпкий аромат гуцульського фольклору завдяки щедрій на розспіви мелодії, мінливій ритміці, багатій динаміці. Такі риси новаторства виразових засобів чітко простежуються не тільки у вокальній спадщині композитора, а й і у фортепіанній творчості митця.

Особистої уваги заслуговує творча спадщина *Я. В. Барнича (1896-1967)* – українського композитора, диригента, педагога, скрипаля, громадського діяча, життєвий та творчий шлях якого охопив останні роки ХІХ – першу половину ХХ століття. Також композитор приділяв велику увагу такому новому жанру в музичному мистецтві, як пісня-танго. Пісні-

танго Барнича («Ой, соловію», «Хлопче мій, хлопче», «Гуцулка Ксеня»), розраховані на різний вік слухачів.

Композитор активно працював і у галузі української оперети, яка у свій час була вилучена взагалі з нашої культури. У нашу музику композитор увійшов як основоположник модерної української оперети. «Дівча з Маслосоюзу», «Шаріка», «Пригода в Черчі», «Гуцулка Ксеня» – оперети, яким притаманний національно-демократичний характер. Приділяючи більше уваги таким «демократичним» жанрам як пісня-танго та оперета, які мали змогу охоплювати маси людей, Я. Барнич намагався ще з більшим ентузіазмом надати їм виразно національного характеру, стилю. Саме такий підхід до композиторського начала може зацікавити старшокласників, надихнути на ознайомлення із вокальними творами цього композитора. Незважаючи на те, що музичні твори Я. Барнича як і його співвітчизників, нищились у міжвоєнні роки, все ж таки вони пережили часи лихоліть і залишилися «живими» і до нашого часу. Творчу спадщину Я. Барнича необхідно знати як одну з сторінок національної музичної культури і надавати знання про композиторський доробок цього митця бажано ще у шкільні роки.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал слід зазначити, що вокальна спадщина українських композиторів кінця XIX – початку XX століття містить великий художньо-виховний потенціал, який ґрунтується на таких характерних ознаках, як: глибина і гуманістична спрямованість художнього змісту, прагнення глибоко та правдиво відтворити в музиці літературний текст, опора на фольклорну основу; тонка психологізація музичних образів, виразне їх образно-емоційне розгортання; розмаїття жанрово-стильової палітри; естетична довершеність музичної мови. Подальші напрямки досліджень з даної тематики можуть окреслювати проблеми духовного виховання не тільки

школярів (засобами музичного мистецтва), але й студентів середніх та вищих навчальних закладів освіти.

Література

1. Іваницький А. І. *Українська народна музична творчість : посібник для вищих та середніх учбових закладів / А. І. Іваницький.* – К. : Музична Україна, 1990. – 336 с.

2. *Історія української дожовтневої музики / [упор. О. Я. Шреєр-Ткаченко].* – К. : Музична Україна, 1969. – 584 с.

3. *Історія української музики : у 6 т. / [редкол. : Г. А. Скрипник (голова) та ін.] ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського.* – К. : НАН України, 2009. – *Бібліогр. в підрядк. прим.* – ISBN 966-02-3165-2.

Т. 2 : XIX ст. – 2009. – 800 с. – Імен. покажч. : 769–794 с. – ISBN 978-966-02-5276-9.

4. *Потебня О. О. Естетика : поетика слова / О. О. Потебня.* – К. : Мистецтво, 1985. – С. 174.

Анотація

Мережко Ю. В., Джурко В. Л. Художньо-виховний потенціал вокальної спадщини західноукраїнських композиторів кінця XIX - початку XX століття.

У статті розглядається проблема художньо-виховного потенціалу вокальної спадщини західноукраїнських композиторів кінця XIX – початку XX століття. Автор проводить музикознавчий аналіз творчості плеяди провідних композиторів минулого та виокремлює характерні ознаки їх спадщини. Особлива увага приділяється вокальній творчості таких композиторів, як Ісидора Воробкевича, Анатолія Вахнянина, Віктора Матюка – представників старшого покоління, близьких до «перемисьльської школи», та молодих композиторів – Остапа Нижанківського, Філарета Колесси, Ярослава Барнича, кращі твори яких також є цінним надбанням вітчизняної музики.

Аннотация

Мережко Ю.В., Джурко В.Л. Художественно-воспитательный потенциал вокального наследия западноукраинских композиторов конца XIX - начала XX столетия.

В статье рассматривается проблема художественно-воспитательного потенциала вокальной наследия западноукраинских композиторов конца XIX – начала XX столетия. Авторы проводят музыковедческий анализ творчества плеяды ведущих композиторов прошлого и выделяют характерные признаки их наследия. Особое внимание уделяется вокальному творчеству таких композиторов, как Анатоля Вахнянина, Остапа Нижанківського, Филарета Колессы, лучшие произведения которых являются ценным достоянием отечественной музыки.

Abstract

Merezhko Y.V., Dzhurko V.L. Artistic and educational value of the vocal heritage of the west Ukrainian composers of the late 19th – early 20th century.

The article dwells on the artistic and educational value of the vocal heritage of the West Ukrainian composers of the late 19th – early 20th century. It offers musicological analysis and describes peculiarities of the oeuvre of such prominent West Ukrainian composers as Sydir Vorobkevych, Anatole Vakhnianyn, Viktor Matiuk – representatives of the older generation whose musical and vocal works resemble the style of the “Przemysl School”. It also considers the works of the representatives of the young generation – Ostap Nizhankivskiy, Filaret Kolessa, and Yaroslav Barnych whose musical heritage has enriched Ukrainian music.

The article emphasizes that the vocal heritage of the Ukrainian composers of the late 19th and early 20th centuries possesses a great artistic and educational potential which is based on such features as:

- deep musical content and focus on the humanistic values;

- providing of a true and vivid actualization of the literary work in music;
- rendering of the national peculiarities and characteristics which help to create the harmony;
- stressing the importance of the folk culture;
- deep psychologization and colorful emotional development of the musical images;
- variety of music styles and genres;
- sophisticated musical language (polyphonic expression, subtlety of melody, variety of musical scales and modes, colorful architectonic characteristics of poetry and music, and dramatic integrity).

The further research of this topic may give clues to understanding the problematic issues of spiritual education (via music) of both school pupils and students of secondary and higher educational establishments.

Ключові слова: художньо-виховний потенціал, вокальна спадщина, західноукраїнські композитори.

Ключевые слова: художественно-воспитательный потенциал, вокальное наследие, западноукраинские композиторы.

Key words and notions: artistic and educational value, vocal heritage, West Ukrainian composers.